

תורה ממרום לפרשת עקב

ברכת המזון

מאת : עזרא מרום

בס"ד

בפרשתנו כתובה מצוות ברכת המזון " ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלוֹקֶיךָ על הארץ הטובה אשר נתן לך (י,10). במאמר זה נעסוק בברכה זו. ברכת המזון כלולה מארבע ברכות. הראשונה פותחת ומסיימת ב"ברוך". השניה והשלישית חותמות ב"ברוך" ואילו הרביעית פותחת ב"ברוך". באופן כללי נקראת ברכת המזון בשם ברכת "זהב" שהן ראשי תיבות של האותיות הפותחות את שלושת הברכות הראשונות: זהב= זן,הארץ, בונה. בתקופה מאוחרת יותר הוסיפו ברכה רביעית ברכת הטוב והמטיב. להלן אפרט בקצרה כל אחת מארבעת הברכות:

1. ברכה ראשונה- הזן

במסכת ברכות מ"ח ע"ב כתוב: "אמר רב נחמן משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן השמים". ברכה זו מבטאת שבח לקב"ה " הזן את העולם כולו בטובו בחן, בחסד וברחמים" ונותן מזון לכל חי. בברכה זו רמוז שם המלאך הממונה על הפרנסה בפסוק: "פֹּתַח אֶת יַדְךָ". למרות שכתוב "ואכלת ושבעת" קבעו חכמינו שהחיוב בברכת המזון חל כבר אחרי אכילת כזית פת. מצוה זו חלה אחרי אכילת לחם העשוי מאחד מחמשת מיני דגן: חיטה, שעורה, שיפון, כוסמת ושיבולת שועל. אגב, מהפסוק שבקריאת שמע שאף הוא נזכר בפרשתנו" ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת" למדים שהבהמה קודמת לאדם באכילה. יצוין שבשתי האדם קודם.

2. ברכה שניה- הארץ

בגמרא ברכות מ"ח - שהזכרנו לעיל -נאמר: " יהושע תיקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ". ברכה זו מבטאת הכרת הטוב לבורא העולם על גאותנו ממצרם, על ברית המילה שחתם בבשרנו ועל התורה והמצוות שנתן לנו. הכרת התודה מובעת כאן על החיים והפרנסה שהוא מספק לנו תמיד " בכל יום, בכל עת ובכל שעה". הברכה הראשונה תוקנה כהבעת תודה על הלחם משמים (המון) ואילו בברכה השניה אנו מודים על הלחם מן הארץ כשנכנסו בני ישראל לארץ והתחילו לאכול מהיבול שצמח באדמה. היות וזו ברכת הודאה מוסיפים בה בחנוכה ובפורים את ברכת "על הניסים".

3. ברכה שלישית -בונה ירושלים

המקור התלמודי, במסכת ברכות שהזכרנו לעיל, קובע שברכה זו נתקנה ע"י דוד המלך ושלמה בנו. ברכה מתחילה במילים: "רחם נא ד' אלוֹקֵינוּ על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מלכות בית דוד משיחך". שלמה המלך לאחר שבנה את בית המקדש הוסיף למילים אילו " ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו". ברכה זו כוללת בקשה לפרנסה לא מידי מתנת בשר ודם כי אם " מידך המלאה, הפתוחה, הקדושה והרחבה". בהמשך ממשיכה התפילה על בנינה מחדש של ירושלים עיר הקודש וחותמת בברכה " ברוך אתה ד' בונה ברחמי ירושלים אמן". בדרך כלל לא נהוג שאדם יענה אמן על ברכת עצמו אולם כאן הטעם הוא להראות כי שלושת הברכות הראשונות מסתמכות על התורה שבכתב בעוד שהברכה הרביעית נתקנה ע"י רבנן כפי שיפורט בהמשך. בשבת מוסיפים לפני ברכה זו "רצה והחליצנו" ובראשי חודשים וחגים מוסיפים "יעלה ויבוא".

4. ברכה רביעית- הטוב והמטיב

גם בברכה הרביעית יש הודאה לריבון העולמים המכונה בתואר " הטוב והמטיב". ברכה זו תוקנה ע"י חכמי יבנה בימי מרד בר כוכבא לאחר שביום ט"ו באב אישרו הרומאים לקבור את הרוגי בית"ר לאחר שבמשך תקופה ארוכה לא איפשרו לקבורם בפקודת הקיסר אדריאנוס. המקורות התלמודיים לאירוע זה נזכרים בברכות מ"ח ע"ב וגם במסכת תענית ל"א ע"א. לאחר מות הקיסר ניתן אישור לקבור את החללים. בדרך נס לא הסריחו הגופות. על נס זה ועל הבאתם לקבורה תיקנו את הברכה " הטוב והמטיב" הטוב –שלא הסריחו, המטיב- שניתנו לקבורה. מספר בקשות כלולות בברכה זו שכל אחת מהן מתחילה במילה " הרחמן".